

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

І. В. Тимошенко
В. І. Сідоров
О. М. Нащекіна

ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: МЕТОДОЛОГІЯ І ПРАКТИКА

Навчальний посібник
для студентів економічних спеціальностей

За загальною редакцією професора І. В. Тимошенкова

Харків – 2019

Рецензенти:

Т. М. Камінська – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічної теорії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;
В. Я. Омельченко – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту Маріупольського державного університету;
Н. В. Чебанова – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Харківського державного університету залізничного транспорту.

*Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 18 від 22.12.2017 р.)*

Тимошенко І. В.

Т 41 Основи наукових досліджень: методологія і практика : навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей / І. В. Тимошенко, В. І. Сідоров, О. М. Нашекіна ; за заг. ред. проф. І. В. Тимошенко. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. – 252 с.
ISBN 978-966-285-584-5

У навчальному посібнику викладаються теоретичні і практичні питання організації і проведення наукових досліджень. Представлено цілісну концепцію наукового дослідження в соціальних науках, починаючи від обґрунтування його загальнофілософських основ і закінчуючи визначенням конкретних напрямів, форм і методів збору, аналізу, інтерпретації і презентації наукових результатів.

Для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів України.

УДК 001:16:303

ISBN 978-966-285-584-5

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2019
© Тимошенко І. В., Сідоров В. І., Нашекіна О. М., 2019
©. Правик М. В, макет обкладинки, 2019

ЗМІСТ

Вступ	5
Тема 1. Сутність науки і зміст наукового пізнання.....	7
1.1. Сутність поняття «наука»	7
1.2. Критерії наукового знання	7
1.3. Науковий метод і його основні етапи	11
1.4. Процес розвитку науки.....	13
1.5. Емпіричне і теоретичне знання і зв'язок між ними	16
1.6. Методи емпіричного і теоретичного пізнання	18
1.7. Поняття наукового дослідження. Суб'єкт, об'єкт і предмет дослідження	24
1.8. Види наукових досліджень	25
Тема 2. Місце економічної науки в системі соціальних дисциплін та особливості соціального пізнання.....	31
2.1. Класифікація наук.....	31
2.2. Специфіка пізнання в соціальних науках	36
2.3. Об'єкт і предмет економічної науки	38
2.4. Позитивна і нормативна економіка	40
2.5. Теоретичне й емпіричне пізнання в економічній науці.....	42
2.6. Дослідження об'єкта в межах різних теоретичних концепцій .	48
Тема 3. Зміст і головні етапи наукового дослідження.....	57
3.1. Основні етапи планування та проведення досліджень.....	57
3.2. Представлення результатів дослідження	64
3.3. Науковий стиль викладання	67
Тема 4. Етика наукових досліджень	77
4.1. Причини виникнення етичних проблем у науковій діяльності	77
4.2. Етичні принципи наукової діяльності.....	78
4.3. Особливості етичних проблем у соціальних науках.....	84
Тема 5. Соціальна інформація і методи її одержання	88
5.1. Типи даних, що використовуються в процесі дослідження	88
5.2. Методи збору якісних даних. Пошукові дослідження	89
5.3. Наукові спостереження та їх види.....	92
5.4. Опитування як метод збору даних. Помилки при проведенні опитувань.	93
5.5. Експерименти і помилки при їх проведенні	99

Тема 6. Зміст і особливості виміру соціальних явищ і процесів.....	112
6.1. Основні вимоги до системи вимірювань у соціальних дослідженнях	112
6.2. Різновиди шкал, що використовуються в соціальних дослідженнях	114
6.3. Рекомендації щодо складання анкет для проведення опитувань	120
Тема 7. Вибіркові дослідження Соціальних явищ і процесів.....	130
7.1. Поняття вибірки. Процедура складання вибірки	130
7.2. Випадкові методи складання вибірки	132
7.3. Невипадкові методи складання вибірки	137
7.4. Основні статистичні величини, що визначаються в процесі дослідження	139
7.5. Поняття розподілу вибірових середніх	141
7.6. Довірчий інтервал і процедура його розрахунку	145
7.7. Визначення розміру вибірки	147
7.8. Оцінка довірчого інтервалу і розміру вибірки при вивченні відсоткових співвідношень	149
Тема 8. Перший етап статистичного аналізу результатів дослідження: попередня оцінка і первинна обробка даних	156
8.1. Редагування та кодування даних	156
8.2. Табуляція даних	158
Тема 9. Другий етап статистичного аналізу результатів дослідження: тестування статистичної значущості даних	164
9.1. Загальна процедура тестування статистичної значущості результатів дослідження.....	164
9.2. Помилки першого і другого роду	165
9.3. Методи тестування статистичної значущості	166
Тема 10. Третій етап статистичного аналізу результатів дослідження: встановлення причинно-наслідкових зв'язків змінних і прогнозування їх динаміки	184
10.1. Кореляційний аналіз	184
10.2. Регресійний аналіз	190
10.3. Кластерний аналіз.....	198
Додатки	205